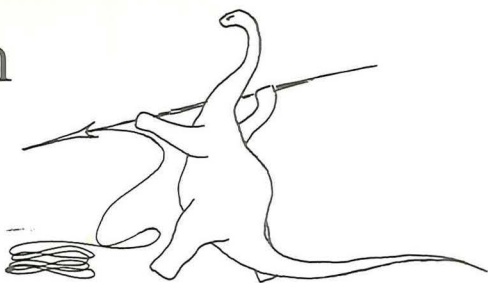

Hvaler i Gram

Tekst og foto:

Søren Bo Andersen og Sten Jakobsen

I begyndelsen af februar måned kom der besked fra Gram til Mineralogisk Museum om, at man under lergravning i den sønderjyske teglværksgrav var stødt på resterne af en stor hval. Teglværksleret - og dermed

Gram lergrav. Hvalen lå yderst på lerknolden mellem landmålerstokkene.

Forskellige kæbestykker, som viser, at hvalen tilhører bardehval-gruppen. Målestokken på billedet er 50 cm.

hvalresterne - er af Øvre Miocæn alder, cirka 15 millioner år gammelt.

Museet var naturligvis straks interesseret i at bjerge fundet, og det skulle ske hurtigt for ikke at sinke teglværkets gravearbejde.

Ved ankomsten kunne et hold fra museet inspicere fundet, da gravemesteren allerede havde frilagt nogle af knoglerne. På stedet kunne umiddelbart iagttages cirka 2 meter af kropsskelettet, bestående af ryghvirvler og ribben. Hvirvlerne lå nogenlunde i den oprindelige indbyrdes stilling, ribbenene lå noget mere tilfældigt, idet enkelte lå langs med ryghvirvlerne, medens andre stak spidsen op fra leret. For at få en oversigt over fundets størrelse undersøgtes omgivelserne for knoglerester.

Dernæst var det store spørgsmål, hvorvidt det var bedst at grave knoglerne fri på stedet, eller om hele blokken skulle graves fri, således at den videre præparation kunne foregå under kontrollerbare forhold i et af museets laboratorier. Da nogle af knoglerne blev undersøgt på undersiden, blev det hurtigt klart, at knoglevævet her var meget nedbrudt. Denne tilstand skyldtes sandsynligvis, at underlaget for hvalen var et lag af grov silt, det vil sige at kornstørrelsen her var større end i det omgivende ler. Vandgennemstrømningen kan herved blive større, og dette forhold kan have betinget opløsningen af knoglevævet.

På grund af knoglernes forfatning besluttede man at fjerne hvalresterne siddende i blokken. Knoglernes overflade blev penslet med adskillige lag vandopløseligt plasticstof for at holde sammen på de skrøbelige og stærkt sønderbrudte dele. Hele overfladen blev til slut dækket med gazevæv vædet med plasticopløsning - for at give en fast støttekappe.

Næste fase var frigravningen af blokken. På grund af Gram-lerets store stivhed, var de eneste anvendelige redskaber kniv og skruetrækker, spader og lignende kunne ikke anvendes. Efter mange anstrengelser blev den frilagte blok anbragt på en træpalle, hvorefter en gravko højste den op på en tipvogn. Derfra kunne blokken da køres hen til den vogn, som skulle bringe fundet til København.

På Museet begyndte det egentlige bestemmelses- og præparationsarbejde. De knogler, som teglværksarbejderne først stødte på under arbejdet med den store gravemaskine, og som var årsag til at hvalen blev opdaget, viste sig at være dele af hvalens hoved, blandt andet dele af underkæben og kraniets nakkeregion. Underkæbedelene viser, at det drejer sig om fund af en bardehval. Et interessant træk ved underkæbestykkerne er en serie karakteristiske fordybninger, som tydeligvis repræsenterer rester af tandalveoler (tandgruber), og som viser, at forfædre til denne hval har haft tænder.

Præparationen på museet foregår med ganske små instrumenter - skalpeller, knive og børster, til trods for knoglernes store størrelse. Den vandopløselige plastic kommer atter i anvendelse, for den binder overfladen af knoglerne efterhånden som de frilægges. Det er af stor betydning, at stoffet er forligeligt med vand, for lerblokken skal holdes fugtig for

Vil man vide mere om Gram-leret, kan der henvises til en tidligere artikel i Varv, 1965,3, hvor Gram Teglværksgrav er nøjere omtalt.

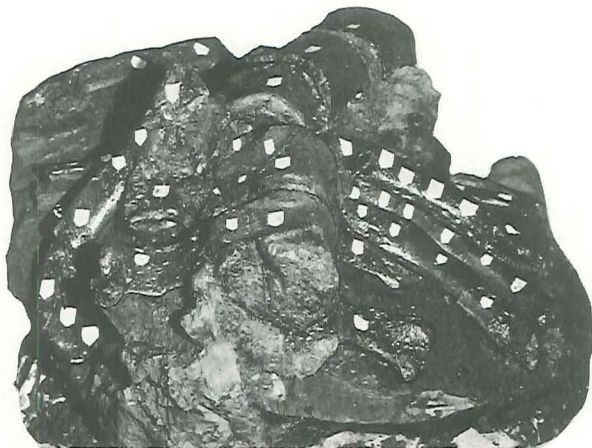
ikke at flække og for ikke at blive stenhård. Knoglerne i blokken frilægges først fra den ene side, hvorefter der støbtes en tyk gipskappe over den. Blokken blev derefter vendt, og knoglerne kunne nu præpareres og frilægges fra den modsatte side, som iøvrigt er den side, hvor knoglevævet er stærkest medtaget.

Færdigpræpareret vil fundet bestå af nogle løse knogler, som man agter at føre tilbage til det oprindelige udseende, så vidt det er muligt. Senere skal fundet undersøges videnskabeligt og dernæst udstilles på Mineralogisk Museum. Det vil sandsynligvis blive forsøgt at rekonstruere den del af dyret, det her drejer sig om, således at knoglerne kommer til at sidde korrekt i forhold til hinanden.

Man har på museet i forvejen en del løse hvalknogler, som man nu håber at kunne bestemme nøjere ved sammenligning med dette fund.

Knogleresterne i dette nye fund stammer alle fra hvalens forende, det vil sige hovedet og brystregionen. Hidtil er fremdraget en lang række ryghvirvler med velbevarede tværtappe med ribbensfæster, mange ribben, et godt 75 cm bredt skulderblad, kæbedele, kraniedele og muligvis et overarmsben. Disse rester, som alle udgør dele af samme dyr kan med tiden give et forholdsvis godt billede af denne hvals skeletstruktur, hvis primitive eller eventuelt specialiserede træk vil være studieobjekter. Man ser imidlertid med spænding frem til eventuelle nye fund, hvor hovedet er bevaret, da man er interesseret i at kende kranieopbygningen nøjere. Fund af større, samlede partier af hvaler er dog desværre ret sjældne.

Den nyfundne hval må have været cirka 8 meter lang, måske endda 10 meter. Den nøjere placering i det zoologiske system kendes endnu ikke, men den er muligvis beslægtet med Plesiocetus, en hvaltype, hvoraf der tidligere er fundet rester i Danmarks tertiære aflejringer.

Et stykke af den udpræparerede hval umiddelbart før den blev indstøbt i gips. Der ses ryghvirvler med meget velbevarede tværtappe samt ribben. De hvide mærker er en nummerering, som senere skal lette rekonstruktionen af dyret.

I dette nummer berettes om bjergning af et 15 millioner år gammelt hval-skelet fra leret i Gram teglværksgrav.

Et stykke af skelettet, som det lå indlejret i leret. På billedet ses ryghvirvler og ribben. Knoglerne til højre er blevet præpareret med blålignende plastic-materiale.

Det bedst bevarede ribben, som det blev fundet i Gram. Målestokkens inddelinger er 20 cm.